

Ks. Piotr Jaworski, *Tożsamość proroka w świetle Jr 23,9-40. Studium egzegetyczno-teologiczne* (Studia Biblica Lublinensia 15; Lublin: Wydawnictwo KUL 2016). Ss. 266. PLN 27.90. ISBN 978-83-8061-225-9

KS. MAREK PARCHEM

Instytut Nauk Biblijnych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
e-mail: mking@op.pl

Na tle profetyzmu wspólnego dla wszystkich ludów starożytnego Bliskiego Wschodu ruch prorocki obecny w Izraelu jest zjawiskiem bez wątpienia wyjątkowym w dziejach narodu wybranego, zarówno jako fenomen religijny, jak również w swoim wymiarze kulturowym i społecznym. O ile izraelski profetyzm o charakterze instytucjonalnym ma swoje liczne paralele z instytucjami istniejącymi na starożytnym Bliskim Wschodzie, o tyle jego wymiar nadprzyrodzony – gdy Bóg wybrał go jako sposób komunikowania się z ludźmi – stanowi o jego oryginalności i niepowtarzalności w religijnej historii ludzkości. Profetyzm izraelski jest darem ducha Bożego i misją głoszenia woli Boga narodowi, który On wybrał i z którym zawarł przymierze. Prorocy biblijni – świadomi swojego powołania – stają się przekazicielami objawienia Bożego i jego interpretatorami, stróżami przymierza i orędownikami wstawiającymi się u Boga za swój naród. W sposób doskonały działalność proroków starotestamentalnych wypełniła się w osobie i posłannictwie Jezusa Chrystusa, o którym mówi się, że „prorok wielki powstał wśród nas i Bóg nawiedził lud swój” (Łk 7,16).

Prezentowana monografia, której autorem jest ks. Piotr Jaworski, stanowi poprawioną i uzupełnioną rozprawę doktorską. Właśnie owa perspektywa nowotestamentalnego wypełnienia się profetyzmu jako sposobu komunikowania się Boga z człowiekiem stanowi punkt wyjścia książki, którą autor rozpoczyna od przytoczenia znamienitych pod tym względem słów z Listu do Hebrajczyków: „wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców przez proroków” (Hbr 1,1) (wstęp, s. 5). Warto przy tym zauważyć, że praca kończy się tym samym cytatem z Listu do Hebrajczyków, uzupełnionym o słowa „w tych ostatnich dniach przemówił do nas przez Syna” (Hbr 1,1-2) (zakończenie, s. 235), co nadaje jej formę swoistego rodzaju inkluzji. Praca ks. Piotra Jaworskiego jest nie tylko kolejną monografią dotyczącą profetyzmu izraelskiego czy, ściślej, Księgi Jeremiasza, ale stanowi pogłębione studium, w którym autor na podstawie tekstu Jr 23,9-40 podejmuje próbę wyjaśnienia zagadnienia tożsamości proroka,

co można streścić w pytaniu „kim jest prorok?” oraz „co jest fundamentalne dla bycia prorokiem?” (s. 5). Aby ten cel osiągnąć, ks. P. Jaworski zdecydował się na wybór tekstu Jr 23,9-40 jako źródła swoich badań, co nie jest przypadkiem, a wręcz stało się oczywistą koniecznością, gdyż „fragment ten – jak stwierdza autor – nabiera charakteru programowego dla każdego, kto został przez Boga wybrany i powołany do pełnienia funkcji prorockiej [...] pozostaje ten tekst swoistym kompendium osoby i misji biblijnego proroka” (s. 6). Zasadność takiego wyboru uzasadnia również fakt, że tekst Jr 23,9-40 jest podejmowany w specjalistycznych badaniach naukowych przede wszystkim przy omawianiu zagadnienia rywalizacji toczącej się między prorokiem prawdziwym a fałszywym, a niemal całkowicie pomijając jego główne przesłanie dotyczące tożsamości biblijnego proroka.

Całość rozprawy składa się z trzech rozdziałów poprzedzonych wstępem (s. 5-9) i zwieńczonych zakończeniem (s. 231-235), wykazem skrótów (s. 237-240), bibliografią (s. 241-260), streszczeniem w języku angielskim (s. 261-264) oraz spisem treści (s. 265-266). Od strony formalnej układ pracy jest poprawny i przejrzysty. Kompozycja całej monografii ma bardzo „klasyczny” charakter. Zawiera wszystkie elementy wymagane przy zastosowaniu metody historyczno-krytycznej w analizowaniu tekstu biblijnego, a więc analizę literacką (kontekst badanej perykopy, krytyka tekstu, kompozycja), egzegetyczną i teologiczną (przesłanie religijne). Dla ubogacenia wyników swoich badań ks. Piotr Jaworski uzupełnia analizę wybranego tekstu o elementy analizy narracyjnej, zwłaszcza uwzględniając aspekty retoryczne, co jest godne dużego uznania.

Opisany we wstępie problem badawczy, jego cel i poszczególne etapy badania są konsekwentnie realizowane w kolejnych rozdziałach pracy. Rozdział pierwszy (s. 11-90) zawiera analizę literacką tekstu Jr 23,9-40. Pierwszym etapem badań jest zwrócenie uwagi na kontekst analizowanego tekstu, zarówno dalszy, którym jest Biblia Hebrajska, jak i kontekst bliższy, a więc Księga Jeremiasza. Kolejnym etapem badań jest opracowanie tekstu hebrajskiego z bardzo szczegółową krytyką tekstu oraz z podaniem tłumaczenia na język polski. Autor bardzo starannie przeprowadza analizę tekstualną Jr 23,9-40, przede wszystkim zwracając uwagę na różnice pomiędzy TM a LXX, chociaż nie pomija innych przekładów. Kolejnym etapem w badaniach literackich nad tekstem Jr 23,9-40 jest przeprowadzenie krytyki tradycji i redakcji, co pozwoliło na ukazanie przebiegu powstania tekstu w obecnej jego formie, jak również analiza struktury tekstu, która wyeksponowała bardzo przemyślaną kompozycję mającą układ koncentryczny. Na duże uznanie zasługuje przeprowadzenie wnikliwej analizy elementów retorycznych badanego tekstu, dzięki czemu autor uwypuklił istnienie wewnętrznej dynamiki kompozycji Jr 23,9-40.

Rozdział drugi (s. 91-173) zawiera analizę egzegetyczną tekstu Jr 23,9-40. Ks. Piotr Jaworski przeprowadza egzegezę pięciu kolejnych części badanego

tekstu (części te zostały jeszcze podzielone na mniejsze jednostki literackie), które zostały wyodrębnione w uprzednio przeprowadzonej analizie struktury i kompozycji. Oceniając sposób przeprowadzenia egzegezy, należy podkreślić dużą staranność i dbałość o każdy szczegół mogący odkryć sens tekstu, a co za tym idzie, umożliwić lepsze i głębsze jego zrozumienie. W tym celu analizuje znaczenie kluczowych słów występujących w tekście na poziomie „słownikowym”, jak również poszukuje ich pełniejszego znaczenia, odwołując się do ich formy gramatycznej występującej w analizowanym tekście, a przede wszystkim do ich kontekstu. Na podkreślenie zasługuje również zdolność autora przejawiająca się w szerszym patrzeniu na analizowany materiał i poszukiwanie właściwego znaczenia słowa, wyrażenia czy motywu w kontekście całej Biblii Hebrajskiej. W pierwszej części (Jr 23,9-15) autor analizuje kolejne jednostki literackie, które koncentrują się na takich zagadnieniach, jak: kondycja proroka Jeremiasza (pogłębiona analiza metafor ukazujących stan proroka!), upadek moralny kraju, zwłaszcza jego elit związanych ze świątynią, wreszcie krytyka proroków Jerozolimy ukazane w paralelizmie do wykroczeń proroków Samarii. Surowa ocena obu tych grup przedstawiona przez proroka Jeremiasza skłania do głębszej refleksji nie tylko w odniesieniu do realiów historycznych, do których się odnosi, ale również współczesnego czytelnika i jego kondycji moralnej i osobistej relacji z Bogiem. W kolejnej części (Jr 23,16-22) autor analizuje tekst zawierający krytykę proroków głoszących własne opinie, które są sprzeczne z wolą Boga, co również skłania do refleksji aktualizującej tekst biblijny do czasów współczesnych, w których nie brak „proroków” głoszących kłamstwo i wprowadzających wielu w błąd. Wartościowa jest analiza dotycząca uczestnictwa proroków w „zgromadzeniu JHWH” (s. 134-138), która uwypukla ich status i funkcję pełnioną wobec Boga i ludzi. Cenne jest opracowanie części trzeciej (Jr 23,23-24) dotyczące transcendencji, wszechwiedzy i immanencji Boga, gdzie wnikliwa analiza przeprowadzona przez autora ukazuje obraz Boga przedstawiony tym tekście, a więc Jego przymioty, sposób działania oraz relację do świata i ludzi. W dwóch ostatnich częściach ks. Piotr Jaworski analizuje krytykę proroków głoszących kłamstwo, opierając na swoich snach (Jr 23,25-32), oraz nieposłuszeństwo proroka, kapłana i ludu (Jr 23,33-40). Treść przeanalizowanych tekstów dotyczących proroków, ich deprawacji i złego oddziaływania na lud, mogłaby być powodem wielkiego przygnębienia, gdyby nie przeciwwaga, jaką stanowi postawa proroka Jeremiasza, a zwłaszcza postępowanie Boga, który w swojej sprawiedliwości upomni się o prawdę i ukarze tych, którzy na to zasłużyli swoją pychą i arogancją (Jr 23,39-40).

Swoistą odpowiedzią na ów przygnębiający stan profetyzmu izraelskiego w czasach działalności Jeremiasza jest rozdział trzeci (s. 175-230) prezentujący orędzie teologiczne, w którym na początku autor zaznacza, że „nie znaczy

to jednak wcale, że profetyzm jako taki uległ dewaluacji i nie znajduje już uznania w oczach Jahwe, ani też że zepsucie dotknęło absolutnie wszystkich przedstawicieli ruchu prorockiego” (s. 175). O tym, że tak nie jest, świadczy postawa i działalność proroka Jeremiasza. W tym rozdziale ks. Piotr Jaworski wyodrębnia i omawia elementy istotne dla tożsamości autentycznego proroka, co sprawia, że ta część pracy stanowi jakby esencję całej rozprawy. Poszczególne elementy wskazujące na tożsamość proroka sprowadzają się do właściwej jego relacji wobec Boga (jako powołującego i posyłającego), treści przekazywanego objawienia oraz ludzi (jako adresatów). Ostatni rozdział zawierający analizę przesłania teologicznego tekstu Jr 23,9-40 stanowi nie tylko doskonały obraz tego, kim powinien być prorok biblijny, ale również jest wspaniałą prezentacją tego, kim powinien być każdy człowiek – również współcześnie – powołany przez Boga. Z tego powodu przynajmniej ten rozdział powinien stać się lekturą obowiązkową dla kapłanów, osób konsekrowanych, a w szerszym zakresie dla wszystkich wierzących. Ks. Piotr Jaworski dokonuje w tym rozdziale syntezy teologicznej przeanalizowanego uprzednio tekstu Jr 23,9-40 w szerokim kontekście teologii biblijnej Starego Testamentu. W prezentacji poszczególnych zagadnień oraz ukazaniu ich przesłania religijnego na uwagę zasługuje opracowanie znaczenia wyrażenia „słowo JHWH” i konsekwencji wynikających z tego dla człowieka powołanego przez Boga (s. 190-194) czy wyważona prezentacja różnych środków komunikowania się Boga z człowiekiem (s. 195-196).

Podsumowując, można stwierdzić, że monografia ks. Piotra Jaworskiego jest wartościowym wkładem wniesionym w badania nad profetyzmem izraelskim. Autor, prezentując solidną analizę literacką, egzegetyczną i teologiczną tekstu Jr 23,9-40, skupia się nie tylko na zagadnieniach szczegółowych dotyczących osoby i posłannictwa proroka Jeremiasza, ale także podejmuje tematy o charakterze ogólniejszym, między innymi tożsamość proroka, odpowiedzialność przed Bogiem i ludźmi, rola i funkcje osoby powołanej przez Boga. Lektura tej książki powinna zatem zainteresować zarówno biblistów, jak i szeroki krąg ludzi wierzących, którym z pewnością przyniesie ona korzyść w lepszym zrozumieniu ich osobistej relacji z wybierającym i posyłającym Bogiem.